

"לא תחנם" בגוש קטיף לדעת הרמב"ם

הרב יעקב אריאל

מוקדש לתושבי גוש קטיף, האהובים והנחמדים,
שלמרות החרב המונחת על צוארם עומדים בגבורה
וממשיכים לעסוק בתורה, בישוב הארץ ובגמילות
חסדים. ירצה ה' פעלם ויישבם לבטח איש תחת גפנו
ותחת תאנתו לעולם ואין מהריד.

איסור לא תחנם בתחום עולי מצרים

פסק הרמב"ם בהלכות עבודת זרה:

אין מוכרין להם בתים ושדות, בארץ ישראל, ובסוריא, מוכרין להם בתים, אבל לא שדות. ומשכירין להם בתים בארץ ישראל, ובלבד שלא יעשם שכונה, ואין שכונה פחות משלושה. ואין משכירין להם שדות. ובסוריא, משכירין להם שדות. ומפני מה החמירו בשדה, מפני שיש בה שתיים, מפקיעה מן המעשרות, ונותן להם חניה בקרקע. ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ, מפני שאינה ארצנו. אף במקום שהתירו להשכיר, לא לבית דירה התירו, מפני שהוא מכניס לתוכה עבודה זרה, ונאמר "ולא תביא תועבה אל ביתך" (דברים ז כו). אבל משכיר להם בתים, לעשותם אוצר. ואין מוכרין להם פירות ותבואה וכיוצא בהן, במחובר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקוץ, או מוכר לו על מנת לקוץ

וקוצץ. ומפני מה אין מוכרין להם במחובר, שנאמר "ולא תחנם" (דברים ז ב), לא תתן להם חניה בקרקע, שאם לא יהיה להם קרקע, ישיבתן ישיבת עראי היא. וכן אסור לספר בשבחן, ואפילו לומר כמה נאה גוי זה בצורתו. קל וחומר בשבח מעשיו, או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר "ולא תחנם" (דברים ז ב), לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להידבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים. ואסור לתן להן מתנת חנם, אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה, או מכר לנוכרי" (דברים יד כא), במכירה, לא בנתינה.¹

והשאלה היא האם גם בתחום עולי מצרים חל איסור לא תחנם?² האם יש לדמות את תחום עו"מ לסוריא שבה אין איסור לא תחנם בבתים ורק שדות אסור למכור, או שדינו כארץ ישראל שאיסור לא תחנם חל גם על הבתים? והנה בגיטין:

והקונה שדה בסוריא - כקונה בפרוארי ירושלים. למאי הילכתא? אמר רב ששת: לומר, שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת. בשבת ס"ד? כדאמר רבא: אומר לעובד כוכבים ועושה, ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה; ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב א"י לא גזור רבנן.³

וכתב החתם סופר (להלן חת"ס) בחידושיו לגיטין שם:

הכוונה בפרוארי ירושלים בממשלת ירושלים שהוא מה שכבשו **עולי** **בבל** אבל לא מה שכבשו עולי מצרים, דאם לא הכי, הוי לן למימר כקונה

¹ פ"י ה"ד ואילך. כל ההפניות למשנה תורה הן למהדורתו של הר"י קאפח, מכון מש"ה קרית אונו, תשמ"ד.
² כידוע גוש קטיף נכלל בתחום עולי מצרים (להלן עו"מ) ולא בתחום עולי בבל (להלן עו"ב). עיין **שו"ת מהרי"ט** ח"א סי' מז, ומו"ק סי' שו. ובמקום אחר הארכנו, עיין **באהלה של תורה** ח"ג סי' א-ב, וח"ד סי' ז.
³ ח ע"ב.

בא"י סתם. וצ"ל הקונה בארצות שכבשו עולי מצרים נמי איכא קצת מצוה אבל לא לכתוב עליו אונו בשבת.

מבואר בדבריו, שאין התר לקנות קרקעות בתחום עו"מ בשבת. ולעניין איסור לא תחנם באזור זה לא התייחס. אך ה"מנחת חינוך" (להלן מנ"ח) - כתב לעניין איסור לא תחנם:

ודוקא מה שהוא ארץ ישראל המקודשת, או בכיבוש שני במה שכבש עזרא, כי מה שלא החזיקו עולי גולה אינו קדוש, כמו שכתבנו כמה פעמים.⁴

המנ"ח לא דן במצות ישוב הארץ אלא רק באיסור לא תחנם. ויתכן שיחלוק על החת"ס בענין ישוב הארץ. ואילו החת"ס שדן במצות ישוב הארץ, יתכן שיחלוק על המנ"ח באיסור לא תחנם. אולם מדיוק לשונו של החת"ס שכתב "הקונה בארצות שכבשו עולי מצרים נמי איכא קצת מצוה, אבל לא לכתוב עליו אונו בשבת", יש אולי רמז שהוא בעקבות ה"מגן אברהם" בסימן שו שיובא להלן, ומשמע ממנו שגם במקום שאין איסור לא תחנם כגון סוריא יש בכל זאת מצות ישוב הארץ. ואם כן ייתכן שגם החת"ס התכוון לומר שאין איסור לא תחנם בתחום עו"מ, ולכן אין התר לקנות בשבת אע"פ שבחול יש קצת מצוה ברכישת קרקעות. אולם מכיון שאין איסור לא תחנם שם וכמו שכתב המנ"ח, אין חשיבות רבה כל כך שדווקא יהודים ישבו שם – עד כדי התר קנייה בשבת, כי אין איסור שגויים ישבו שם.

ישוב ארץ ישראל ולא תחנם

ויש להעיר על דבריו של החת"ס מהרמב"ם בהלכות שבת:

---

⁴ מצוה צד אות ד.

הלוקח בית בארץ ישראל, מותר לו לומר לגוי לכתוב לו השטר בשבת, שאמירה לגוי, אסורה מדברי סופרים, ומשום ישוב ארץ ישראל, לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא, שסוריא כארץ ישראל לדבר זה.⁵

והמגן אברהם הקשה עליו:

שהרי מדינא סוריא ח"ל [=חוץ לארץ] היא כמ"ש הרמב"ם ריש הל' תרומות וז"ל ארם נהרים וארם צובא ואחלב וכיוצא בהן הן הנקראים סוריא ואינן כא"י וכו' והכל כסוריא מד"ס וכו' איזהו סורי[א] מא"י ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב וחרן וכיוצא בהן עד שנער וצהר הרי הוא כסוריא אבל עכו ח"ל כאשקלון עכ"ל. מ"מ צ"ע דהא ברייתא ס"ל כיבוש יחיד שמייה כיבוש וא"כ אסור ליתן להם חניה בקרקע מלאו דלא תחנם לכן מותר לעבור איסור דרבנן אבל כיון דהרמב"ם פסק דכיבוש יחיד לא שמייה כיבוש למה נדחה דרבנן מפני דרבנן.⁶

וצריך לומר שהרמב"ם סובר שלמרות ההלכה שכיבוש יחיד לאו שמייה כיבוש, מכיון שבכל זאת מדרבנן סוריא חייבת בתרומות ומעשרות, לכן מצוה לקנות בה קרקעות.⁷ פעמיים חוזר המג"א על הזיקה שבין מצות רכישת קרקעות בא"י לאיסור לא תחנם. משמע מדבריו שכל מקום שמותר למכור בו בתים לנוכרים, במקביל אין מצוה לקנותם בשבת ואם כן הוא הדין גם להפך. אלא שבקושייתו על הרמב"ם סבר שאיסור לא תחנם גדול יותר ממצות קניית בתים, ולכן הדברים קל וחומר במקום שאין איסור לא

⁵ פ"ו הי"א.

⁶ סי' שו"ק כ.

⁷ ואולי הרמב"ם לשיטתו שעיקר מצות ישוב הארץ הוא לא עצם הישיבה בארץ אלא קיום המצוות התלויות בה ולכן לא מנה את ישוב הארץ במנין המצוות.

תחנם כל שכן שאין מצוה לקנות שם בתים בשבת, ובתירוצו סבר שבכל זאת יש קצת מצוה לקנות בתים גם במקום שאין איסור לא תחנם.
ועיין רש"י בגיטין שם משום ישוב ארץ ישראל: "לגרש עובדי כוכבים ולישב ישראל בה". משמע שהא בהא תליא: יישובם של ישראל מותנה בהוצאת הנוכרים. וממילא מסירה לנוכרים ממעטת את יישובם של ישראל, בחינת אימלאה החרבה. נמצא אפוא שמצות ישוב א"י ואיסור לא תחנם הם שני צדדים של מטבע אחת. והדברים מפורשים יותר בשו"ת הריב"ש:

שאני ישוב א"י שאינה מצוה לשעתה, אלא מצוה המתקיימת לעולם. ומצוה ותועלת לכל ישראל, שלא תשתקע ארץ קדושה ביד כותים.⁸

על כל פנים מהרמב"ם עולה שאפילו בסוריא, שהיא מחוץ לגבולות א"י וכיבושה כיבוש יחיד, שאינו תקף להלכה, בכל זאת מצוה לקנות בה קרקעות ואפילו בשבת. לא מסתבר לומר שסוריא קדושה יותר מא"י שנתקדשה על ידי עו"מ. ולפי זה צריך לומר שמה שאמרו כקונה בפרוארי ירושלים, רצו לומר אדרבה, משום שסוריא היא כיבוש יחיד ואפילו לדרגת עו"מ לא הגיעה, בכל זאת לעניין קניית קרקעות בשבת היא חשובה כמו עיקרה של ארץ ישראל, דהיינו פרוארי ירושלים. ולא כמו שדייק החת"ס. וכן כתב במפורש ה"כפתור ופרח" פרק י. ה"מור וקציעה" שם כתב, שלא תהיה עזה, שהתקדשה על ידי עו"מ גרועה מסוריא שכל קדושתה היא רק מכוח כיבוש יחיד שלא שמה כיבוש. וכך כתב בשו"ת "ישועות מלכו" חלק יו"ד סימן סז:

ולענין הלכה כבר כתב בס' כפתור ופרח שמצוה לדור גם בכיבוש עולי מצרים וכן בעבר הירדן, ואין ספק להרהר אחר דבריו, א"כ בזמה"ז [=בזמן הזה] ג"כ מצוה אם מזדמן לאדם לקנות – מצוה לקנות, וכבר כתב בס' כפתור ופרח דשבות אמירה לעכו"ם מותר ג"כ במקומות שכבשו עולי מצרים ק"ו מסוריא...רק שאין לזוז מדברי הכפתור ופרח

⁸ שו"ת ר' יצחק בר ששת, סימן שפ"ז.

שגם המקומות שכיבשום עולי מצרים, מצוה גם בזמן הזה לדור בהם ואינו מטמא משום ארץ עממים.

וכן משמע מהאבני נזר יו"ד סימן תנד, ולדבריו גם המהרי"ט בסימן מז שכתב שאין האיש כופה את האשה לעלות עמו ממצרים לעזה, לא כתב כן אלא לעניין כפיית בעל את אשתו. אך לעניין מצות ישוב הארץ גם המהרי"ט מודה שלעניין מצות ישוב הארץ עזה דינה כא"י לכל דבר. וא"כ דברי החת"ס מוקשים מסברה ואינם מוסכמים על רוב הפוסקים.

מצות ישוב א"י לדעת הרמב"ם

בזיקה האמורה שבין איסור לא תחנם למצות ישוב הארץ, יתכן שיש ליישב את שיטת הרמב"ם שלא מנה את מצות ישוב א"י במניין המצוות, למרות שפסק כאן שמצות ישוב הארץ מירה אמריה לגוי בשבת, וכן פסק בהלכות מלכים שמצוה לגור בארץ. וכבר תמה עליו הרמב"ן שבכחץ מ"ע מ"ע ד. ולהנ"ל אפ"ל שמצות ישוב א"י כלולה בלא תחנם ולכן לא ראה הרמב"ם צורך למנותה כצוה בפני עצמה. אלא שהרמב"ם בספר המצוות, לא כלל באיסור לא תחנם האמור בתורה את איסור החניה בקרקע:

והמצוה המשלימה חמישים, האזהרה שהוזהרנו מלחמול על עובדי עבודה זרה ומלשבח שום דבר מכל מה שמיוחד להם, והוא אמרו יתעלה (ס"פ ואתחנן) ולא תחנם, ובא בקבלה לא תתן להם חן. ואפילו האדם הנאה בצורתו מעובדי עבודה זרה אסור לנו לומר זה נאה בצורתו או זה יפה פנים.⁹

⁹ מצות לא תעשה נ, מהדורת הר"י קאפח, מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"א, עמ' רו-רז.

מיהו שם במצות לא תעשה נא הזכיר את לא תחנם כחלק מהאיסור להושיב נוכרים בארצנו וז"ל:

האזהרה שהוזהרנו שלא ישכנו עובדי עבודה זרה בארצנו כדי שלא נלמד כפירתם, והוא אמרו יתעלה (משפטים כג לג) לא ישבו בארץך פן יחטאו אותך לי. ואפילו רצה הגוי לעבור במושבותינו אין זה מותר לנו עד שיקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה ואז יהיה מותר לו לשכון, וזה נקרא (מתני' ב"מ ע ב, מכות ה ב, נגעים רפ"ג) גר תושב. כוונתם בכך שהוא גר לענין שמותר להשכינו בארץ בלבד. וכך אמרו (ע"ז סד ב) אי זה הוא גר תושב זה שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה... אבל עובד עבודה זרה לא ישכון, ואין מוכרין לו קרקעות ולא משכירין. ובהדיא נאמר בפירוש (שם כ א) לא תתן להם חנייה בקרקע.¹⁰

אך גם לפי הגדרה זו האיסור להושיב נכרים בארצנו הוא כדי שלא ישפיעו עלינו לרעה. משמע מכלל שארץ זו היא ארצנו ומצוה עלינו לגור בה. שאם לא כן, מה ההצדקה והצורך לגרש גויים ממנה? מיהו אין מכאן מקור לחייב כל אדם מישראל לגור בארץ, אלא רק חיוב עקרוני כללי, שעם ישראל ישב בארצו. אלא שאם כנים דברינו שיש זיקה בין איסור לא תחנם למצות ישוב הארץ, יש לומר שכשם שאיסור לא תחנם חל על היחיד, כך גם מצות ישוב הארץ חלה גם על היחיד. וצ"ע.

בין סוריא לגוש קטיף

לפי מסקנת המג"א אין ראייה ממצות קניית קרקעות לאיסור לא תחנם. איסור לא תחנם לא חל בהכרח על כל מקום שיש מצוה לרכוש בו קרקעות, כגון סוריא. ויתכן אפוא

---

¹⁰ עמ' רו.

לומר שאע"פ שיש מצוה לרכוש קרקעות בעזה ואפילו בשבת אך אין איסור למוסרן לנכרים. וכמו שכתב המנ"ח.

אך מצד הסברה לא נראה לומר כן. כי אדרבה, מסתבר שיש קושי גדול יותר להפקיע קדושה מלהחיל קדושה,¹¹ ואם מצוה לרכוש קרקעות ולהחיל עליהם קדושה, קל וחומר שאסור למוכרם לנכרים ולהפקיע את קדושתן. ובשלמא בבתים אין כל כך עניין של קדושה, אך בשדות יש גם צד זה כמבואר בעבודה זרה (כא א), וכמו שכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות עבודה זרה: "מפני מה החמירו בשדה? מפני שיש בה שתיים, מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע".¹² ואף כי יש הבדלים בין שדות לבתים, בסברה זו שיצירת חלות קלה יותר מהפקעת חלות, יש לומר שאין הבדל מהותי ביניהם, ואם מצוה לקנות מהם בתים אפילו בשבת, קל וחומר שאסור למכור להם בתים.

אלא שקשה מסוריא שיש מצוה לקנות בה בתים ושדות ובכל זאת אין בה איסור לא תחנם?

ונלענ"ד שאין לדמות כלל את עזה לסוריא. וגם אם בסוריא אין איסור לא תחנם בעזה יש איסור. כי עזה נתקדשה על ידי עולי מצרים ודינה כדין א"י לנושאים שונים, כגון לעניין סמיכת חכמים לדעת הרמב"ם, ולתרומות ומעשרות לדעת הכפתור ופרח והרדב"ז, ולכן מסתבר שיש בה גם איסור לא תחנם. מה שאין כן סוריא, שאין בה שום קדושה ולכן אין בה איסור לא תחנם. אלא שיש להקשות כנ"ל, אם סוריא אין בה שום קדושה מדוע בכל זאת יש מצוה לקנות בה קרקעות ואפילו בשבת?

והנה הקשה כבר מו"ר הגר"ש ישראלי בארץ חמדה, שכל המעיין במפה רואה שסוריא כלולה בכלל א"י המובטחת. נהר הפרת זורם בצפון מזרחה של סוריא, והרי הפרת הוא גם גבולה הצפון מזרחי של א"י.

וצריך לומר כמו שכתב שם מו"ר הגר"ש ישראלי, שכשם שחול"ל לא מתקדש לפני כבושה של כל א"י, כך גם גבולות ההבטחה בא"י לא מתקדשים לפני כיבושם של גבולות ההתנחלות המסומנים בפרשת מסעי ובספר יהושע. ולכן יש מצוה לקנות

¹¹ עיין אתון דאורייתא להגר"י ענגיל, כלל ט.

¹² הלכה ד.

אדמות בסוריא כי סופנו להגיע אי פעם לסוריא. ובכל זאת אין איסור לא תחנם בסוריא. כי איסור לא תחנם הוא בגלל "לא ישבו בארצך", דהיינו בגבולות ההתנחלות, שלא ישפיעו לרעה על ישראל היושבים בהם. אך בסוריא לא יושבים עדין ישראלים לכן אין איסור לא תחנם כרגע בסוריא. אך מצות רכישת קרקעות יש בה כי ע"י רכישת קרקעות יש סיכוי שהישוב יתרחב ויגיע גם לשם.¹³ אך בא"י שנתקדשה על ידי עו"מ יש בה קדושה בעצם, ורק לענין חיוב תרומות ומעשרות לא חויבה מה"ת בגלל שקדו"ר לא קידשה לע"ל מסתבר שאיסור לא תחנם חל על אזור זה.

ראיה לאיסור לא תחנם בגוש קטיף

ולענ"ד יש ראיה מפורשת שאיסור לא תחנם חל גם בתחום עו"מ מהאמור במסכת עבודה זרה כא ע"א:

ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות, ובחוץ לארץ מוכרין להם בתים ומשכירין שדות דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר בארץ ישראל משכירין להם בתים אבל לא שדות, ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות.

ובגמרא מקשים על ר' מאיר דסבר שבסוריא משכירין בתים, מאי שנא מכירה דלא?... ומתרצים: קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש¹⁴ שדה דאית ביה תרתי (גם לא תחנם וגם הפקעת קדושה) גזרו ביה רבנן (גם שכירות) בתים דלית בהו תרתי לא גזרו בהו רבנן שכירות (אלא רק מכירה שהיא אסורה מעיקר הדין).

¹³ וכמש"כ הישוע"מ יו"ד סימן סו.

¹⁴ רש"י: ובמכירה דסוריא איכא איסורא בין בתים בין שדות הלכך שכירות שדות דסוריא לאו גזירה היא משום שכירות דא"י אלא משום מכירות שדות דלאו גזירה היא אלא איסורא דאורייתא ומיהו לא אחמור בה רבנן למיגזר שכירות דבתים אטו מכירה.

מבואר אפוא שלמאן דאמר כיבוש יחיד שמה כיבוש, יש במכירת בתים בסוריא משום לא תחנם. והמדובר בזמן המשנה שעו"ב לא כבשו את סוריא שהרי אפילו בא"י הרבה כרכים כבשו עו"מ ולא כבשום עו"ב וקל וחומר סוריא.

וכן הראב"ד כתב במפורש בהלכות שמיטה ויובל:¹⁵ "עבר הירדן מה היה צריך להביאו מק"ו הרי לא החזיקו עולי בבל וכן סוריא". וגם הרמב"ם אין הכרח שחולק עליו בזה.¹⁶ ובכל זאת למאן דאמר כבוש יחיד שמה כיבוש, חל איסור לא תחנם על סוריא. וא"כ לא תיגרע א"י עצמה שנכבשה כיבוש רבים ע"י עו"מ מכיבוש יחיד בסוריא שהיא כחו"ל.

וכן מצאתי בשו"ת "שמן המר" לר' מרדכי רוביו, בחיו"ד¹⁷ שכתב שאיסור לא תחנם חל גם תחום עולי מצרים שלעניין זה אין הבדל בין קדושה ראשונה לקדושה שניה.

מסקנה

איסור לא תחנם חל גם בתחום עולי מצרים.
מצות ישוב הארץ, כולל רכישת קרקעות אפילו בשבת, חלה גם בתחום עולי מצרים.

---

¹⁵ פ"ד הכ"ח.

¹⁶ יעויין שם היטב.

¹⁷ סי' ד עמ' לד.